

acést'a este asiá numit'a peliti'a limbei, de care trebuie liberata limb'a. — Misticarea ori invertirea prea usióra séu prea grea a limbei causéza pel-ticiá (balbaitura), gangavía s. c. l., cari defecte altcum se potu delaturá prin deprindere sirguin-tiósá. — Estensiunea, séu inaltímea si profundi-meá tonului aterna dela gátu si dela gútitia. Cá propunerea se nu fia monotona si inamena: es-tens i u n e a tonului trebuie se fia celu pucinu de un'a o c t a v a ; dar prin exercitare fiesce-care tonu póte ajunge la acésta estensiune. Altcum tonulu tre-bue se fia curatu si sonoru ; asupr'a ce au mare influintia traiulu viétiei; cumpetulu, retienerea dela mancári unse si dela beuture spirituóse s. c. l. — In urma, poterea si durat'a tonului aterna dela plamani, cari prin urmare receru multa grigia. — Caus'a mutímii se afla in orga-nele audiului si nu intr' ale vorbirii, si provine d'intr'acolo, cà prunculu (cá surdu) neaudíndu sunetele, neci nu este in stare se invetie a-le imitá acelesi, si asiá remane mutu.

PARTEA II.

Sufletulu omenescu.

Sufletulu in intielesu mai largu este acé'a fintia invisibila, carea dà viétia cá si acé'a tru-pului, càtu acestu-a este in stare a semtî, a-se misticà liberu si a-se scí aperá si scútí. Asemene fintia se afla sí in animale ; si prin urmare sí animalele au sufletu. Ér' in intielesu mai strinsu

sufletulu este acelu spiretu, carele dà viétia omului, este creatu dupa tipulu lui Domnedieu, si prin urmare este provediutu cu minte si cu voia libera si este nemoritoriu.

Sufletulu omului lucra in trei directiuni, si lucràrile aceste le indeplinesce prin trei potintie cari sunt: 1.) Mintea, ori potinti'a de a cunósce. 2.) Anim'a, ori potinti'a de a semtî. 3.) Voi'a ori potinti'a de a pofitî.

CAPU I.

Mintea, ori potinti'a de a cunósce.

In tr. Ce este mintea, ori potinti'a de a cunósce?

Res p. Mintea, ori potinti'a de a cunósce, este ace'a potere a sufletului nostru, prin carea sufletulu este in stare sè-si castige síesi scire despre lume, despre sine si despre Domnedieu. — Mintea lucra in trei directiuni, ádeca si-forméza idei, si-aduce aminte si cugeta. Asiá-dara mintea, ori potinti'a de a cunósce, are trei ramuri: 1. Potinti'a intuitória; 2. Potinti'a representatória; 3. Potinti'a cugetatoria.

SECTIUNEA I.

Potinti'a intuitória.

In tr. Ce este potinti'a intuitória?

Res p. Potinti'a intuitória este ace'a potere a sufletului nostru, cu ajutoriulu carei-a sufletulu si-castiga scire despre cele ce se afla ori se in-

templa afara de sine si in sine. Si asiá, sî potintî'a intuitória lucra in in dóue directiuni: 1.) Este cu privire la lumea esterna, si atunci se chiama potintia intuitória esterna; 2.) Este cu privire la starea interna a sufletului nostru, séu la lumea interna, si atunci se chiama potintia intuitória interna.

§. 1. *Potintî'a intuitória esterna.*

Intr. Ce este potintî'a intuitória esterna?

Resp. Potintî'a intuitória esterna este ace'a capacitate a sufletului nóstru, in virtutea carei-a noi abjectele si stramutàrile objectelor d'in lumea esterna le observàm cu ajutoriulu organelor semtîrii si alu atentiunii, si asiá ni castigàm scire despre acele. — Èr' sub atentiune vine de a-se intielege tientirea sufletului esclusivu spre unu objectu; precum d. e. ochiulu se póte tientí spre unu punctu, asiá se póte tientí sî sufletulu spre unu objectu. — Gradulu prea inaltu alu atentiunii se chiama aprofundare, éra defectulu atentiunii se chiama distractiune. — Atentiunea cea adeverata trebuie se fia spontanea, stabila, tare si pacinica. — Atentiunea asupr'a operatiuniloru potintiei nóstre intuitórie are un'a influintia atàtu de esentiala, càtu fàra de atentiune neci cà amu fí in stare a observá ceva cu scire, ádeca a ni castigá intuitiuni. La observarea simpla nu se recere atentiune; asiá d. e. noi putemu observá in grada odórea floriloru, canteculu paseriloru s. c. l. sî fàra cá se fimu cu atentiune la asiá ceva,

numai că asemenea observări neci-o-data nu voru fi observatiuni conscie.

§. 2. *Potinti'a intuitória interna.*

In tr. Ce este potinti'a intuitória interna ?

Res p. Potinti'a intuitória interna este ace'a capacitate a sufletului nostru, in virtutea carei-a noi observàm starea si stramutàrile sufletului nostru, séu ce se afla si se intempla in sufletulu nostru, cu unu cuventu ni castigàm intuitiuni interne. — Potinti'a intuitória interna se chiama sî consciintia. (Inse cuventulu „consciintia“ in acestu intielesu luat, nu este un'a sî ace'asi cu ce'a-ce numimu noi „cunoscinti'a sufletului“). Potinti'a acést'a este de ace'a séma, cá facultàtile, cugetele, sentiemintele, aplecàrile, poftele si intentiunile sufletului se le faca cunoscute cu insusi sufletulu, si asiá a ni aduce sufletulu la cunoscinti'a de sinesi. Éra cunoscinti'a de sine este punctulu de manecare alu perfectiunàrii si fundamentulu intieptiunii adeverate. De aici provine ace'a, că inca sî filosoffi pagàni au profitu cá omulu se invetie mai'nainte de tóte a-se scí cunósce pre sine, si că un'a d'ntre regulele fundamentali ale crestinismului este acést'a: „Cunósce-te pre tene insuti“ !

SECTIUNEA II.

Potinti'a representatória.

In tr. Ce este potinti'a representatória ?

Res p. Potinti'a representatória este ace'a

potere a sufletului nostru, prin carea sufletulu ideile castigate si semnele aceluia (cuvintele) le retiene (pestréza), le re'mprospetéza (renoesce) si le unesce cu altele mai nóue. — Potinti'a acést'a lucra in dóue directiuni : 1.) séu reproduce ideile nestramutatu, si atunci se chiama memoria ; 2.) séu le reproduce acele in forma nóua, ori straformate, si atunci se chiama fantasia.

§. 1. *Memori'a.*

1. *Intr.* Ce este memori'a ?

Resp. Memori'a este acé'a facultate a sufletului nostru, carea obiectele observate ni le reproduce nestramutatu, precum ádeca ni se-au fostu presentatu acelesi, încátu suntemu in stare de a recunósce obiectele, ádeca scimu cà obiectele sunt acelesi cari le-amu observatu mai'nainte si nu altele. — Ramurile singuratece ale memoriei sunt: memori'a verbala, obiectiva, locala, numerica, de tempu, de forma, de sunetu s. c. l.

2. *Intr.* In câte moduri se reproducu ideile ?

Resp. Ideile se reproducu in dóue moduri, ádeca : cu voi'a, prin aducere aminte (ori reminiscintia) ; si fàra de voia, prin consociatiunea ideiloru, precum sî prin iritamente trupesci ori sufletesci. — Aducerea aminte este acé'a lucrare incordata a sufletului nostru, prin carea, in firulu ideiloru cunoscute, le descopere acele, cari au fostu in legatúra cu aceste, inse cari le-a fostu uitatu dejá. Acést'a precum se vede, se intempla prin aplicarea cu deadinsulu a consocia-

tiunii ideiloru. — Ér' consociatiunea ideiloru este ace'a lucrare a sufletului nostru, prin carea dela ideile presinte suntemu condusi la alte idei; asiá d. e. cartea de rogatiune a mamei nóstre ni aduce aminte pre mam'a nóstra; déca vedemu unu omu asemene amicului nostru, ni vene aminte amiculu. — De sí ideile de comunu se consociéza fâra voi'a nostra (d. e. cine vede pre creditorulu seu, si-aduce aminte de locu de debitele sale), dar totusi, noi suntemu in stare a consociá ideile sí cu voi'a; asiá d. e. déca nu ni vene aminte cà ce amu facutu séu ce amu vorbitu atunci si atunci: mai'nainte de tóte ne nisuiamu a ni aduce aminte de ace'a, cá unde amu fostu noi chiar atunci; si prin consociarea acést'a a ideiloru se re'noesce in noi ace'a idea, carea se intunecase dejá in mintea nóstra. — Iritamentele trupesci si sufletesci sunt acele semtieminte si pofté, cari resuscitéza ideile loru-si corespundietórie; asiá d. e. celu flamându cugeta la mancare, celu setosu la beutura, celu scumpu la bani, celu superbu la renume si la aplausu.

3. In t r. In câte moduri se potu consociá ideile?

R e s p. Ideile in siese moduri se potu consociá, si modurile aceste se chiama legile consociatiunii ideiloru. Legile aceste se baséza pre reciprocitatea relatiuniloru d'intre sine a ideiloru, si sunt urmatóriele: 1.) Legea coesistintiei, in urmarea carei-a d. e. cemeteriulu ni aduce aminte pre cei adormiti. — 2.) Legea succesivitáti, in

urmarea carei-a d. e. dîu'a luptei dela Mohács ni aduce aminte ocuparea Budei prin Turci. — 3.) Legea asemenării, in urmarea carei-a d. e. déca vedemu pre unu omu asemene amicului nostru, ni vene aminte acestu-a. — 4.) Legea contrarietătii, in urmarea carei-a d. e. resbelulu ni aduce aminte pacea. — 5.) Legea causalitătii, in urmarea carei-a d. e. ruinele cetătii ni aducu aminte lupt'a cea sangerósa. — 6.) Legea inte-grării, in urmarea carei-a, d. e. vediendu un'a carte, ni aducemu aminte de cuprinsulu acelei-a, séu de unele propusetiuni ale acelei-a-si.

4. In tr. Ce cualitáti are memori'a cea buna ?

R e s p. Memori'a cea buna este usióra, ampla, durabila si fidela. Memori'a 1.) este usióra, déca cuprinde ori-ce rapede si fara ustenéla; — 2.) este ampla séu mare, déca este in stare sè-si pestreze multe si deosebite idei; — 3.) este durabila ori tienutória, déca cele cuprinse este in stare a le retiené tempu indelungatu; — 4.) este fidela, déca objectulu observatu lu-reproduce cu tóte particularitátile lui si nu-lu schimba cu altulu.

5. In tr. Ce au influintia asupr'a memoriei ?

R e s p. Asupr'a memoriei au influintia: 1.) Sanitatea si mai virtosu intregitatea sistemului nervosu, in modu, cà, cu càtu va fí mai viua activitatea sistemului nervosu si preste totu a organismului intregu, cu atát'a va fí mai viua si activitatea memoriei. De aici provine ace'a, cà cei teneri de comunu au mai buna memoria decátu cei betràni. Si preste totu, tóte cele ce intarescu ori slabescu nervii, intarescu totu-o-data

ori slabescu sî memori'a; asiá d. e. dorerile frecvente de capu, tare slabescu memori'a. — 2.) Mancàrile si beuturile iritatórie de nervi, cari in-viosiéza sî lucrarea memoriei. — 3.) Viéti'a necumpetata si desfrenata, carea têmesce memori'a. — 4.) Cele'lalte potintie sufletesci, in modu cà desvoltandu-se aceste, se desvólta sî memori'a. — 5.) Dispusetiunea sufletului, pentru-cà pacea si liniscea sufletului facu, cá omulu sè-si aduca aminte mai usioru si mai fidelu de cele intem-plate ori observate.

§. 2. *Fantasi'a.*

1. Intr. Ce este fantasi'a?

Res p. Fantasi'a este ace'a facultate a sufletului nostru, carea obiectele observate ori icónele loru ni le reproduce in forma nóua, séu straformate. — Fantasi'a nu creéza obiecte încátu pentru entitate, ci numai încátu pentru forma, si inca prin ace'a, cà obiectulu observatu lu-reproduce in forma noua; fantasm'a dara nu este alt'a, decátu numai un'a idea straformata, un'a icóna nóua d. e. munte de aur; precându memori'a este ins'a-si icón'a obiectului observatu, d. e. muntele Calvariei. — Lucrarea fantasiei consiste intr'ace'a, cà ideile castigate le maresce, le micesce, le combinéza in deferite moduri; conceptele, ideile, poftele le face intuitive prin icóne sensibile, éra obiectele sensibile le spiritualiséza ori le idealiséza; asiá au provenitu d. e. gigantii (uriei), balaurii, caii sboratori, dînele, eldoradulu s. c. l.

2. Intr. In câte moduri lucra fantasi'a?

Resp. Fantasi'a lucra in dóue moduri: séu fàra influinti'a voiei, d. e. in cei ce dormu, in cei fricosi, in cei cu parocsismu, in cei nebuni s. c. l.; séu sub influinti'a voiei d. e. la pictori, la architecti, la musicanti, la poeti s. c. l. — Fantasi'a cea lucratória sub directiunea voiei se chiama fantasia poetica.

3. Intr. Cari sunt productele fantasiei sanitóse si ale celei nesanitóse?

Resp. 1. Productele fantasiei sanitóse sunt idealii, cari stau inaintea sufletului cá si nesce prototipi ai perfectiunii, sî-lu insufletiescu pre omu spre cele mai nobile si salutare intreprinderi. — 2. Productele fantasiei nesanitóse sunt chimerele, fantómele, fanatismulu si superstitiunea.

4. Intr. Ce au influentia asupr'a fantasiei?

Resp. Asupr'a fantasiei au influentia: 1.) Dispusetiunea trupésca si sufletésca a omului, asiá d. e. dorerea de capu slabesce-, mancàrile aromatice, beuturile spirituóse si veheminti'a affecteloru inviosiéza fantasi'a. — 2.) Muntea, incàtu muntea mai matura o restringe intre margini si guvernéza fantasi'a. — 3.) Temperamentul de sange, si asiá ómenii cei fierosi si sanguiosi de comunu au un'a fantasia viua si infocata. — 4.) Etatea, in modu cà junimea de comunu este aplecata ori procliva spre fantasticàri. — 5.) Atmosfer'a, asiá d. e. frigulu celu mare languediesce, éra caldur'a cea mare infierbenta fantasi'a. — 6.) Situatiunea, de aici provine acé'a cà pre poetulu celu esilatu ori incarceratu lu-in-démna spre horire fantasi'a.

SECTIUNEA III.

Potinti'a cugetatoria.

Intr. Ce este potinti'a cugetatória?

Resp. Potinti'a cugetatória este ace'a potere a mintii, prin carea sufletulu si-ordinéza sî-si preluca ideile. Dar mintea cugetatória lucra in trei directiuni: séu si-forméza concepte, séu judeca, séu rationéza. Si asiá, potinti'a cugetatória are trei ramuri, cari sunt: 1. Potinti'a de a formá conceptu; 2. Potinti'a judecatória; si 3. Potinti'a rationatória.

§. 1. *Potinti'a de a formá conceptu.*

1. Intr. Ce insémna a formá conceptu?

Resp. A formá conceptu insémna a cuprinde la-o-lalta ori a intruní acele note ale cutàrui objectu, prin cari acelu-a se deosebesce de catra fiesce-care altu objectu, si fàra de cari acelu-a n'ar fí ace'a ce este. — Conceptulu este cuprinsulu noteloru esentiali a cutàrui objectu, ori un'a idea generala, carea nu se referesce numai la unu objectu ci la tóte acele cari se tienu de acelu-asi genu. Asiá d. e. „Dunarea“ este un'a idea, precàndu „fluviulu“ este unu conceptu.

2. Intr. Cum ni formàm noi conceptu despre ceva objectu?

Resp. Noi ni formàm conceptu despre ceva objectu in modulu urmatoriu: 1. Asemenàm laolalta mai multe objecte de acelu-a-si soi, d. e. mai multe scaune. — 2. Ni insemnàm noi

tele individuante ale acestor obiecte, si notele cele comune le separàm de celelalte note ; asiá d. e. la scaune observàm cã unulu é de lemn, altulu de spetéza ; unulu é coloratu, altulu poleitu ; unulu are sí braciaria, altulu ba ; unulu are patru pecióre, altulu numai trei : inse intr'ace'a tóte convinu, cã fiesce-care seaunu este unu articlu de mobilia, cã fiesce-carele are un'a superficie provediuta cu unu mecanismu de pecióre si cã fiescecarele servesce de locu de siediutu pentru câte un'a persóna. — 3. Cuprindemu la-o-lalta, ori intrunimu notele comune, cari forméza esinti'a obiectului, si asiá este gat'a conceptulu scaunului, cã adeca : scaunulu este unu articlu de mobilia, carele constà d'intr'un'a superficie asiediata pre unu mecanismu de pecióre si servesce de locu de siediutu pentru un'a persóna.

3. I n t r. D'in câte privintie se potu esaminá conceptele ?

R e s p. Conceptele se potu esaminá d'in patru privintie : 1.) d'in privinti'a cuprinsului ; — 2.) d'in privinti'a estensiunii ; — 3.) d'in privinti'a cualitãtii ; — 4.) d'in privinti'a relatiunii loru catra alte concepte. — C u p r i n s u l u conceptului consiste in sum'a aceluor note d'in cari se-a formatu conceptulu ; asiá d. e. in conceptulu „animalu“, notele acele sunt : viéti'a, crescerea, semtírea si misicarea libera. — E s t e n s i u n e a conceptului stà d'in sum'a aceluor obiecte, la cari se referesce conceptulu ; d. e. estensiunea conceptului „animalu“ o facu tóte

acele obiecte caroru-a li competiesce numirea de „animalu“, precum sunt: sugetóriele, paserile, pescii, amfibiele, insectele, crustacele, vermi s. c. l.

4. In tr. Cum póte fí conceptulu d'in priviti'a cuprinsului?

Resp. Conceptulu d'in priviti'a cuprinsului póte fí: 1.) Esperimentalu si teoreticu; 2.) simplu si compusu. — Conceptulu este experimentalu, déca obiectulu aceluia cade sub semiuri d. e. mésa, scaunu; galbinu, ascutítu; a bate, a serie. — Conceptulu este teoreticu, déca obiectulu aceluia este ceva lucru abstractu, d. e. donu, sanitate; placutu, tare; a cugetá, a multiamí. — Conceptulu este simplu, déca n'are decátu numai un'a nota, d. e. albu, colóre, mirosu, gustu, sunetu, unu. — Conceptulu este compusu, déca are mai multe note, cari se potu deosebí de catra olalta, d. e. cutítu, firizu, casa.

5. In tr. Cum póte fí conceptulu d'in priviti'a estensiunii?

Resp. Conceptulu d'in priviti'a estensiunii póte fí: 1.) genericu, d. e. omu, pasere; 2.) specificu, d. e. indianu, corbu; 3.) singulariu, d. e. Adamu, corbulu regelui Mathi'a.

6. In tr. Cum póte fí conceptulu d'in priviti'a cualitátii?

Resp. Conceptulu d'in priviti'a cualitátii póte fí: 1.) Obscuru, déca nu-lu scimu deosebí de catra alte concepte; 2.) chiaru, déca suntemu in stare a-lu deosebí de catra alte concepte; 3.)

curatu, déca i scimu deosebí de catra olalta inca sî notele ; 4.) precisu, déca nu cuprinde in sine neci mai multe neci mai pucine note decâtu càte se receru.

7. *In tr.* Cum póte fi conceptulu d'in privinti'a relatiunii sale catra alte concepte ?

Resp. Conceptulu d'in privinti'a relatiunii sale catra alte concepte, póte fi : 1.) Conceptu principalu, in privinti'a acelu-a, pre carele lucuprinde in estensiunea sa ; asiá d. e. plant'a in privinti'a tufei, si acést'a in privinti'a rosei este conceptu principalu ; 2.) Conceptu subordinatu ori subalternu, in privinti'a acelu-a, de a carui estensiune se tiene : d. e. ros'a in privinti'a tufei, si acést'a in privinti'a plantei este conceptu subordinatu ; 3.) conceptu coordinatu, in privinti'a acelu-a, cu carele facia de unu cutare conceptu superioru se afla in acelu-a-si gradu ; 4.) conceptu omogenu, in privinti'a acelu-a, cu carele simultaneitatea nu involvéza contradícere, asiá d. e. netedu, albu, transparentu, fragilu, sunt concepte omogene, pentru-cà nu se eschidu unulu pre altulu ; 5.) conceptu eterogenu, in privinti'a acelu-a, cu carele simultaneitatea involvéza contradícere, asiá d. e. bunetatea si reutatea, virtutea si vitiulu sunt concepte eterogene, pentru-cà se eschidu unulu pre altulu ; 6.) conceptu identicu, in privinti'a acelu-a, cu carele esprime un'a si ace'asi, d. e. Domnedieu si Atotupoternicu.

8. *In tr.* Ce au influintia asupr'a potintiei de a formá conceptu ?

Resp. Asupr'a potintiei de a formá con-

ceptu au influinția : 1.) Dispusetiunea trupésca si sufletésca, asiá d. e. in pruncii cei morbulenti, posomoriti, distrasi si fara neci o ocupatiune se desvólta mai incetu potinti'a acést'a decátu in cei sanitosi, veseli, atenti si laboriosi. — 2.) Cerculu in care se afla baiatul, asiá d. e. cu càtu este mai monotonu, mai fàra viétia si mai restrinsu cerculu acelu-a in care se detiene prunculu, cu atát'a se desvoluta mai mereu sí potinti'a acést'a ; pre càndu d'in contra, cu càtu este mai variabilu, mai vioiu, mai largu si mai liberu cerculu detienerii pruncului-, cu càtu are prunculu mai multe ocațiuni de a-se întórce pr'ntre barbati culti si esperti si asiá a vedé, a audí ori a esperiá mai multe, — cu atát'a se desvoluta mai rapede si mai bine sí potinti'a acést'a. — 3.) Invetiarea si crescerea, asiá d. e. pruncii cei invetiati si crescuti intr' unu modu sistematicu si consecuentu, esceléza sí in privinti'a acést'a asupr'a acelu-a cari n'au fostu partasi acelu favoru.

9. I n t r. In ce si-afla conceptulu spresiunea sa ?

R e s p. Conceptulu si-afla spresiunea sa in definitiune.

10. I n t r. Ce insémna a definí ?

R e s p. A definí insémna a desfasiurá deplinu conceptulu prin enumerarea notelu sale esentiali. Asiá d. e. conceptulu „omu“ se definesce asiá : „Omulu este unu animalu rationalu.“ — Fiesce-care definitiune trebuie se cuprinde in sine : 1.) acelu conceptu nemedilocitu superioru (ori genericu) de a carui estensiune se tiene con-

ceptulu de definitu, si 2.) tóte acele note, prin cari conceptulu definitu se póte deosebí de tóte conceptele coordinate si subordonate. Séu : fiescarea definitiune se face prin genulu celu mai deaprópe si prin diferinti'a ultima. Asiá d. e. in definitiunea acést'a „omulu este animalu rationalu“ : conceptulu „animalu“ este celu mai deaprópe conceptu superioru (origenu) de a carui estensiune se tiene conceptulu „omu“ ; éra conceptulu „rationalu“ este acelu semnu, ace'a nota (ori diferentia ultima), carea pre omu lu-deosebesce de tóte cele'lalte animale.

11. In tr. La ce se fimu cu grigia intre deprinderile de definitiune ?

Resp. Intre deprinderile de difinitiuone se fimu cu grigia : 1.) cá conceptulu se nu-lu esplicàmú cu sine insusi ; asiá d. e. ar fí gresíta definitiunea, cà „omu misericordiosu este acelu-a, carele face misericordia“, pentru-cà prin acést'a conceptulu nu se desfasiura, ci numai se repetiesce ; 2.) cá definitiunea se fia precisa, ádeca se nu cuprinda in sine neci mai multu neci mai pucinu decátu se recere pentru intielégerea acurata a conceptului ; asiá d. e. ar fí rea definitiunea „furtului“ decà se-ar díce cà „a furá insémna a luá ceva dela altulu,“ pentru-cà d'intr'acést'a mai lipsesce inca ceva, ádeca „fàra scirea si invoirea d'insului“ ; dar ar fí rea sî definitiunea acést'a : „a furá insémna a luá ceva dela altulu fàra invoirea d'insului, cu sil'a“, pentru-cà intr'acést'a se díce mai multu de càtu se recere pen-

tru întielegerea „furtului“; prin definițiunea acést'a ni se-a subministratu conceptulu „rapirii.“

12. In t r. Ce însémná a clasificá?

Re s p. A clasificá insemna a ordiná mai multe concepte d'in anumite privintie. Asiá d. e. productele naturei d'in punctulu de vedere alu istoriei naturale se-ar poté clasificá in modulu urmatoriu: I. Animalele. 1. Sugetóriele, d. e. lupu. 2. Paserile, d. e. cióra. 3. Pescii, d. e. crapulu. 4. Amfibiele, d. e. brósc'a. 5. Insectele, d. e. albin'a. 6. Moluscele, d. e. melciulu. — II. Plantele. 1. Arborii, d. e. bradulu. 2. Tufele, d. e. acrisi'a. 3. Érbele: a) Florile, d. e. viól'a. b) Fenatiele, d. e. trifoiulu. c) Bucatele, d. e. gràulu. 4. Criptogamele, d. e. buretii. — III. Mineralele: 1. Pamentósele, d. e. lutulu. 2. Petrele, d. e. marmorulu. 3. Sàrile, d. e. salitrulu. 4. Metalele, d. e. argintulu. 5. Combustibilele d. e. carbunele de pétra.

Soiurile clasificàrii sunt: divisiunea ori impartîrea, si partitiunea.

13. In t r. Ce este divisiunea?

Re s p. Divisiunea este desfacerea cutàrui conceptu in concepte subordonate, ori in speciele sale; prin urmare divisiunea ori impartîrea consiste intr'ace'a, cà unu conceptu de mai mare estensiune lu-desfacemu in altele de mai mica estensiune. Asiá d. e. conceptulu „omu“ lu-impartiescu, déca acelu-a lu-desfacu in rasele sale singuratece, cari sunt ras'a caucasica, mongolica, indiana, ethiopica si malaica. Dar fiindu-cà unulu si acelu-asi conceptu de comunu are mai mul-

te note: impartîrea se pôte face d'in mai multe privintie. Asiá d. e. semtiemintele animei le potemu clasificá sî d'in trei privintie: d'in privinti'a cualitãtii, d'in privinti'a genului si d'in privinti'a gradului. Acelu punctu de vedere ori privintia d'in care conceptulu lu-desfacemu ori lu-descompunemu in speciele sale, se chiama bas'a divisiunii ori a impartîrii: asiá d. e. déca pre ómeni i impartîtmu in barbati si femei, bas'a impartîrii este diferinti'a secsuala.

14. In t r. Ce este partitiunea ?

R e s p. Partitiunea este desfacerea ori descompunerea cutãrui conceptu in notele sale. Partitiunea dara nu este alt'a decâtu enumerarea noteloru conceptului; d. e. omulu constà d'in sufletu si d'in trupu. Partitiunea intr'ace'a se deosebesce de divisiune, cà precãndu partitiunea descompune intregulu in elementele sale, pre atunci divisiunea desface genulu in speciele sale. Partitiunea dara cërca pãrtile, cari nu-si potu insusî sîesi numele intregului, d. e. trupulu si sufletulu sunt pãrtile constitutive ale omului, dar neci trupulu nu este omu, neci numai singuru sufletulu. Êr' d'in contr'a, divisiunea ori impartîrea cërca speciele, cari potu se pórte sî numele genului (a intregului), asiá d. e. barbatulu si femeia sunt speciele singuratece ale omului, si atãtu barbatulu càtu sî famei'a este omu. Tóta intréga istori'a naturala stà d'in divisiuni si partitiuni. Anume, sciinti'a acést'a productele naturei le imparte in animale, plante si minerale; animalele le subimparte érași in sugetorie, pa-

seri, pesci, amfibie s. c. l., pana-ce in urma fiesce-care productu la loculu seu se descrie prin partitiune ori analisare.

§. 2. *Potintî'a judecatória.*

1. *Intr.* Ce insémna a judecá?

Resp. A judecá insémna a detiermurí unu conceptu nemedilocitu prin unu altu conceptu. Asiá d. e. càndu pronunçiàmú cà „Omulu este moritoriu“: in judecat'a acést'a, conceptulu „omu“ este detiermuru prin conceptulu „moritoriu.“ — Fiesce-care judecata stà d'in celu pucinu dóue concepte, d'entre cari unulu (celu detiermuru) se chiama *subjectu*, celu-alaltu (celu detiermuru) se chiama *predicatu*. — Facultatea ace'a a sufletului, prin carea d'in concepte si-forméza judecate, se chiama *potintia judecatoria*. — Judecat'a esprimata prin cuvinte, d'in punctu de vedere logicu se chiama *propusetiune*, d'in punctu de vedere gramaticalu — *dícere*.

2. *Intr.* D'in câte privintie se potú esaminá judecàtile?

Resp. Judecàtile sè potú esaminá d'in dóue privintie, si anume: 1.) Considerate in sine, si 2.) Considerate in relatiune catra alte judecàti.

3. *Intr.* Cum se potú clasificá judecàtile in sine considerate?

Resp. Judicàtile in sine considerate se potú clasificá in modulu urmatoriu: 1.) De dupa-cum relatiunea d'entre subjectu si predicatu este necesara, sigura ori necesaria, sí judecat'a o vomu

numí séu nedetiermurita, séu detiermurita, séu necesaria. Asiá d. e. Este nedetiermurita judecat'a : „In luna potu fi omeni“. Detiermurita : „Pamentulu este rotundu“. Necesaria : „Omulu trebue se moria“. — 2.) De dupa-cum predicatulu se referesce la tóta estensiunea, séu numai la un'a parte, ori chiar numai la unu singuru individu alu subjectului : judecat'a séu este universală, séu particulară, séu singulară. Asiá d. e. este universală judecat'a : „Toti omenii sunt moritori“. Particulară : „Nesce bureti sunt veninosi“. Singulară : „Oradea este unu orasiu populosu“. — 3.) De dupa cum predicatulu convine ori neconvine cu subjectulu : judecat'a séu este pozitivă, séu negativă. Asiá d. e. este pozitivă judecat'a : „Omulu este un'a fiintia ratională“. Negativă acést'a : „Omulu nu este atotusciutoriu“. — 4.) De dupa-cum predicatulu se referesce neconditionatu ori conditionatu la subjectu : judecat'a este séu absolută séu hipotetică (ori conditionată). Asiá d. e. este absolută judecat'a : „Domnedieu é dreptu“. Hipotetică ori conditionată acést'a : „Déca mi-va permite tempulu te voiu cercetá“.

4. I n t r. Cum se potu clasificá judecàtile considerate in relatiune catra alte judecàti ?

R e s p. Judecàtile considerate in relatiune catra alte judecàti se potu clasificá in modulu urmatoriu : 1.) Déca li consideràmu form'a esteriòria, judecàtile potu fi de sine statatórie (neaternatórie), aternatórie si afine. Asiá d. e. judecàtile aceste : a) „Canele este unu animalu su-

getoriu“, si b) „Cior'a este un'a pasere“, — sunt judecàti de sine statatórie, séu neaternatórie, independente de catra-olalta. Aceste: a) „Càndu sórele resare“, si b) „stelele disparu“, — sunt judecàti aternatórie de catra olalta. — Era aceste: a) „Sórele luminéza“, si b) „Sórele incaldiesce“, — sunt judecàti afine între sine. — 2.) Déca li consideràmu cuprinsulu: judecàtile potu fí identice, consunatórie si contrarie. Sunt identice judecàtile, déca acele esprimu unulu si acelu-asi cugetu, pre langa tóte cà se deosebescu in expresiuni, precum ar fí dîcerile: „Domnedieu este atotopoternicu“, si „Domnedieu póte se faca totu ce vré“. — Sunt consunatórie judecàtile déca acele se potu rostí despre acelu-asiu subjectu, fàra cá sè se eschida un'a pre alt'a, d. e. „Hunyady a fostu unu patriotu bunu“, si „Hunyady a fostu unu duce erou“. — Sunt contrarie, déca între acelesi impregiuràri nu se potu rostí despre acelu-asi subjectu, d. e. „Tabl'a acést'ã é négra“ si „Tabl'a acést'a é alba“.

5. In t r. Ce au influintia asupr'a potintiei judecatórie?

R e s p. Asupr'a potintiei judecatórie au influintia: 1.) Sfer'a concepteloru, in modu cà, cu càtu voru fí mai chiare si mai curate conceptele pruncului, si cu càtu va fí mai ampla sfer'a acelor-asi, cu atàt'a va lucrá mai siguru si cu atàt'a se va desvoltá mai bine sî facultatea judecatória a lui. — 2.) Temperamentulu sangelui, in modu cà, cu càtu va fí prunculu mai asiediatu, cu atàt'a se va dedá mai curondu a ju-

decá corectu, precându cei precipitosi si de temperamentu mai fervidu, de comunu si-pripescu judecat'a. — 3.) Dispusetiunea sufletului, pentrucà distractiunea, precumpeninti'a afecteloru si a patimeloru sunt mari contrari ai judecàtii sanítóse, in modu cà d. e. fric'a si sperantia neposibilulu lu-vedu de posibilu, posibilulu de siguru si de adeveratu; antipathi'a si simpathi'a judecat'a referitória numai la un'a parte o estindu asupr'a intregului; iubirea nu vede de càtu numai perfectiune, ur'a numai fragilitàti (imperfectiuni). — 4.) Cerculu detienerii pruncului, crescerea si invetiarea aceluia, si cu unu cumentu totu ce are influintia asupr'a potintiei de a formá conceptu, medilocitu si-esercitéza influinti'a sî asupr'a potintiei judecatórie.

6. In tr. Cari sunt funtii judecàtiloru gresîte ?

Res p. Funtii judecàtiloru gresîte sunt : 1.) Defectulu concepteloru chiare si curate ; 2.) Defectulu atentiunii, precipitarea si indiferentismulu ; 3.) Afectele si patimele, cari lu-orbescu pre omu.

§. 3. Potinti'a ratióntória.

1. In tr. Ce insémna a ratióntória ?

Res p. A ratióntória insémna, d'in dóue, trei, ori sî mai multe judecàti, a deduce un'a judecata nóua. Asiá d. e. càndu d'in aceste dóue judecàti : „Pecatululu este de incungiuratu“ si „Lenea este pecatu“, — deducemu noi judecat'a, cà „Lenea este de incungiuratu“ : atunci noi ratióntóramu. — Prin urmare, ratióntória de comunu

cuprinde in sine trei concepte (conceptulu principalu, subalternu si de medilocu), si stà d'in trei judecàti ori propusetiuni. D'intre aceste, propusetiunea ace'a, dela adevverulu carei-a aterna adevverulu consecintiei, se chiama propusetiune principala (ori mai mare); ace'a carea medilocesce relatiunea, se chiama subalternu (ori mai mica); ér' ace'a carea se deduce d'intr'aceste dóue, se chiama consecintia. Acele dóue propusetiuni (cea principala si cea subalternu) d'in cari se derivéza consecinti'a, la-olalta se chiama sî antecedentie ori precedintie; éra consecinti'a se chiama inca sî propusetiune finala. Asiá d. e. : „Totu peccatulu este de incungiuratu (propositiune principala); inse lenea este peccatu (propusetiune subalternu, carea cu propusetiunea principala la-olalta forméza antecedintiele): deci dara lenea este de incungiuratu“ (consecintia, ori propusetiune finala). — Ins'asi facultatea sufletului, carea d'in judecàti si-forméza consecintie ori deductiuni, se chiama *potinti'a r a t i o n à r i i*.

2. *I n t r.* D'in câte privintie se póte esaminá rationarea ?

R e s p. Rationarea se póte esaminá din dóue privintie : 1. D'in privinti'a genului ; 2. d'in privinti'a formei sale gramaticali.

3. *I n t r.* Cum este rationarea d'in privinti'a genului seu ?

R e s p. Rationarea d'in privinti'a genului seu este séu neconditionata, séu conditionata, séu disjunctiva, de dupa cum propusetiunea principala i-este un'a judecata neconditionata (abso-

luta), conditionata ori disjunctiva. Asiá d. e. neconditionata ori absoluta este rationarea urmatoría: „Totu omulu este moritoriu; inse sí Regele este omu; deci dara sí Regele este moritoriu.“ — Conditionata ori hipotetica este urmatoría: „Déca aerulu este elasticu, este sí compressibilu; inse aerulu este elasticu: deci dara este sí compressibilu.“ — Disjunctiva este acést'a: „Petru séu este omu dreptu, séu faciarnicu; inse Petru nu este omu dreptu: deci dara Petru este omu faciarnicu.“

4. *I n t r.* Cum póte fí rationarea d'in privinti'a formei sale gramaticale?

R e s p. Rationarea d'in privinti'a formei sale gramaticale póte fí: 1. simpla séu compusa; 2. intréga, ciuntata si contrasa. — Este simpla rationarea déca consecinti'a se deduce numai d'in dóue precedintie, d. e. „Flórea este planta; inse ros'a este flóre: deci dara ros'a este planta.“ — Este *c o m p u s a* rationarea, déca consecinti'a se deduce d'in mai multe decátu dóue precedintie; d. e. „Cine calca mandatele domnedieesci peatuesce; cine peatuesce vatema pre Domnedieu; inse Petru a calcatu mandatele domnedieesci: deci dara Petru lu-a vatematu pre Domnedieu.“ — Este *i n t r é g a* ratiunarea, déca are propusetiune principala, subalterna si finala ori consecintia; d. e. „Toti facetorii de rèu merita piedépsa; inse Petru este facetoriu de rèu: deci dara Petru merita piedépsa.“ — Este *c i u n t a t a* rationarea, déca nu se esprime decátu numai un'a d'intre premise ori antecedintie; d. e. „Petru

este unu facetoriu de rèu : deci dara merita piedépsa.“ — Este c o n t r a s a rationarea, déca catra consecintia se adauge numai singuru conceptulu de medilocu ; d. e. „Avariti'a este de a-se incungiurá pentru-cà este pecatu.“

5. I n t r. Ce are influintia asupr'a potintiei rationatórie?

R e s p. Asupr'a potintiei rationatórie are influintia totu ce asupr'a potintiei de a formá conceptu si asupr'a potintiei judecatórie esercitéza influintia salutaria ori daunósa ; pentru-cà potinti'a rationatória nu este alt'a decâtu potinti'a judecării amplificata, carea in stadiulu acestu-a cérca relatiunea nu mai multu intre concepte singuratece, ci intre judecàti intregi. De aici provine ace'a, cà celu ce n'are concepte corecte, si asiá nu este in stare a judecá corectu : cu atàtu mai pucinu va fi in stare a rationá corectu.

6. I n t r. Ce insémna a argumentá ?

R e s p. A argumentá insémna a deduce adeverulu ori falsitatea cutàrii propusetiuni d'in altele cunoscute de adeverate. — Déca scopulu argumentàrii este aretarea adeverului, argumentarea se chiama d e m u s t r a t i u n e ; ér' déca aretàm falsitatea cutàrii propusetiuni, se chiama r e f r u n t a r e . — Causele acele pre cari se baséza argumentatiunea nóstra se chiama a r g u m e n t e . — Argumentarea dara nu este alt'a decâtu rationare.

7. I n t r. Câte moduri are argumentarea ?

R e s p. Argumentarea are doue moduri ; ádeca : analitica si sintetica. — Argumentarea este a n a l i t i c a déca pornesce d'in propusetiuni

nea demonstrànda, si pana atunci o totu anali-
séza acést'a, pana-ce ajunge la argumentu ; asiá
d. e. „Betîvulu este sinucidietoriu, pentru-cà si-
scurta viét'a, de-ora-ce si-causéza morburi prin
ace'a cà si-debilitéza nervii“. — Argumentarea
este s i n t e t i c a, déca pornesce d'in argumentu,
si se suie treptatu pana la propusetiunea de de-
monstratu ; asiá d. e. „Betîvulu si-debilitéza ner-
vii ; prin acést'a si-causéza morburi ; éra prin
aceste si-scurta viét'a : deci dara betîvulu este
sinucidietoriu.“

8. I n t r. Cari sunt legile argumentàrii ?

R e s p. Legile argumentàrii sunt urmatórie-
le : 1. Trebuie se intielegemu bine objectulu ar-
gumentatiunii, pentru-cà altcum vomu gresî u-
sioru, demonstrandu altu ceva decâtu ce amu fî
doritu. — 2. Este necesariu cá argumentulu, ori
caus'a demonstratória se fia adevérata, pentru-cà
d'in acé'a ce este incertu ori falsu, nu se póte
deduce ceva de certu si de adevératu. — 3. Se
recere cá argumentatiunea se fia connecea, ádeca,
cá d'in firulu rationàrii, d'in carea stà argumen-
tatiunea, se nu se lase afara ceva membru necesariu,
cá sè nu se nasca lacuna. Asiá d. e. aru fî manca
argumentatiunea acést'a : „Virtutea lu-fericesce
pre omu : deci dara filosofii sunt fericiți.“

9. I n t r. Ce este disputatiunea ?

R e s p. Disputatiune propriaminte nu este
alt'a decâtu argumentatiune, carea mai multi
pentru acé'a o suscepu, cá se concilieze diver-
ginti'a pareriloru, séu se valoreze triumfulu ade-
verului asupr'a falsitãtii. Cá disputatiunea se póta

corespunde scopului, sunt de a-se tiené inaintea ochiloru urmatóriele: 1. Pàrtile antagonice se fie in curatu cu sine cu privire la ace'a, cà despre ce este vórba? pentru-cà altcum se-ar poté intemplá usioru, cà numai dupa un'a lunga pierdere de tempu aru vení la ace'a convingere, cumca d'insii propriaminte sunt de ace'a-si parere si cà numai d'in ecuivocatiune se a escatu intre d'insii lupt'a de principia. — 2. Fiesce-care disputatoriu sè se nisuéscá a-si basá argumentarea pre unu fundamentu solidu. Ce'a-ce prin ace'a o va poté ajunge, déca argumentele sale le va basá pre adeveruri acceptate sí de contrariu, séu celu pucinu déca va staruí cá cu privire la nesce principia se fia de acordu cu d'insulu sí contrariulu. — 3. Argumentele sale fiescecare disputatoriu se sí-le propuna detiermunitu, la intielesu si precisu, si sè se ferésca mai virtosu de sofisme, si de asertiuni cá si acele, cari partea contraria le-ar poté intóree chiar in contr'a d'insului. — 4. Déca stáu spre dispusetiune mai multe argumente: acele sunt de a se propune in ceva ordine sistematica, cá incurcatur'a se nu causeze confusiune. — 5. Ataculu se tientésca intr'acolo, cá se restornàmu asertiunile restornabile ale contrariului, éra asertiunile nóstre se le proptimu cu argumente de acele, cari se nu concéda locu parerii contrarie. Déca observàmu cà partea contraria a trecutu preste ceva numai asiá superficialu, séu cà despre ceva se-a esprimitu ecuivocu ori obscuru, se-lu aducemu acolo, cá sè se esprime detiermunitu si chiaru, in modu cá ecu-

vocatiunea se nu póta subversá d'in neci o privintia; pentru-cà nescce disputatori captiosi se servescu cu deadinsulu de ecuivocatiuni si de expresiuni ambigue, cá aceste in casu de lipsa se li póta serví loru de asilu. — 6. Intru apereare trebue se concedemu ce é adevveratu, si numai intr'ace'a se ne aperàmú, in ce stà pre partea nóstra adevverulu. Nu este lucru barbatescu a-se tiené mortísiu de pareri cá si acele, a caroru falsitate se-a demustratu deplinu prin partea contraria. Éra ace'a ar fí chiar slabitiune, déca ciuntandu-ni-se argumentele, ne-amu provocá la etatea nóstra cea inaintata, la esperintiele indelungate si la starea nóstra sociala, pretendiendu óresicum asiá, cá contrariulu nostru, pre carele nu ni-a sucesu alu invinge cu armele mintii, sè se plece inaintea auctoritáti si a voiei nóstre. — 7. Totu disputatoriulu sè se ferésca de vórbe góle, de glume desierte, de pedanteria, de rafinaria, de personalitáti, de cerbicía si de ori-ce grobianitate.

10. In tr. Ce numimu noi rationare gresíta?

Resp. Rationare gresíta numimu noi ace'a rationare, intru formularea carei-a se-a gresítu contr'a regulelu argumentárii. Ace'a rationare, intru formularea carei-a se-a gresítu d'in defectulu prevederii, se chiama argumentatiune *eronea*; ér' ace'a intru formularea carei-a se-a gresítu inadinsu, pentru insielarea altoru-a, se chiama *s o f i s m a*.

11. In tr. D'in ce se nascu rationàrile cele gresíte?

Resp. Rationàrile cele gresíte se nascu: 1.

Déca consecinti'a se deduce d'in ceva prejudetiu séu d'in ceva premisa falsa. D. e. „Petru este unu omu astutu, pentru-cà are peru rosiu“; séu „Fierea omenésca este originariuminte rea: deci dara tóta crescerea este netrebica.“ — 2. Déca premisele sunt adeverate inse este gresîta consecinti'a. D. e. „Pavelu a fostu decapitatu: deci dara a fostu facetoriu de rèu.“ — 3. Déca ceva conceptu fundamentalu in consecintia se ié intr'altu intielesu decàtu in precedintie; d. e. „Lingusitoriulu este un'a vulpe astuta; inse vulpea este unu animalu cu patru pecióre: deci dara lingusîtoriulu este unu animalu cu patru pecióre“; séu: „Tu nu esti ace'a ce sum eu; inse eu sum omu: deci dara tu nu esti omu.“ — 4. Déca d'in propusetiune particularia deducemu consecintia generala, d'in propusetiune incerta consecintia certa, d'in propusetiune nedetiermurita consecintia detiermurita, d'in propusetiune contingenta consecintia necesaria. D. e. „Multi teneri sunt usiori de minte; inse Petru este unu teneru: deci dara Petru este usioru de minte“. „Stelele sunt presemnele evenemintelor: deci dara comet'a este presemnulu resbelului.“ „Furulu póte fî sî omucidu; inse Petru este furu: deci dara Petru este sî omucidu.“ „Sî aurulu é galbinu, sî aram'a; inse aurulu este unu metalu nobilu: deci dara sî aram'a.“

*

*

*

Diferințiile mentale.

1. Într. Asemene sunt ore totii ómenii d'in privinț'a mintii ?

R e s p. Ómenii d'in privinț'a mintii nu sunt totii asemene ; asiá vedemu că unii sunt prevediuti dela natura cu minte mare, éra alții cu minte slaba ; mintea unoru-a é ascutita, éra a altoru-a tempita ; a unoru-a é iute cá fulgerulu, a altoru-a tardia. — Ómenii de comunu se clasifica in ómeni cu minte rea, cu minte de medilocu si cu minte buna. Celu cu minte rea nu este in stare neci a cuprinde si a pestrá cugetele altoru-a, neci a produce de sine ceva cugetu nou. Celu cu minte de medilocu le pricepe ce-é-dreptu cele ce i-se propunu, inse nu este in stare a inventá ceva de sine. Caracteristic'a celui cu minte buna este originalitatea, carele prin urmare nu imitéza numai pre alții, ci sî insusi si-framenta mintea, si pasiesce inainte cu productele inventiuniloru sale proprie.

2. Într. Cari sunt slabitiunile mentale ?

R e s p. Slabitiunile mentale sunt : stupiditatea, hebeuci'a (neuci'a), simplitatea, confusiunea, si superficialitatea. — 1.) Stupiditatea este cea mai mare debilitate a mintii. Omulu celu stupidu numai prea anevoi'a este in stare a pricepe sî cele mai comune cunoscintie. — 2.) Hebeuci'a (neuci'a) este defectulu judecãtii sanitóse ; chiar pentru acé'a omulu celu neucu judeca sinistru, nu vede relatiunea d'entre sine-, causele si urmãrile trebiloru, nu ié in consideratiune impregiurãrile,

si chiar pentru ace'a tóte le face neintieptiesce. — 3.) Simplitatea este marginirea mintii. Omulu celu simplu nu pricepe inventiunile ingeniose ale altoru-a, neci atentaturele cari se referescu la elu. — 4.) Confusiunea este defectulu profun-dîmii. Celu cu minte confusa nu este in stare a-si ordiná cunoscintiele in sistemu scientificu, pentru-cà in privinti'a acelu-a nu este in curatu cu sine. — 5. Superficialitatea este scirea nefun-data, carea n'are decatu numai colórea sciintiei, pentru-cà nu penetréza pana la medu'a lucruriloru.

3 In t r. Cari sunt perfectiunile mentali?

R e s p. Perfectiunile mentali sunt: ingeni-ositatea, mintea cea agera ori ascutita, mintea cea profunda, genialitatea si prevederea. — 1.) Ingeniositatea este un'a potere confrontatória si lucratória asiá-dicendu cu repediunea fulgerului, carea este in stare a descoperi cu iutiela asemenarile cele mai secrete inca si intre lucrurile contrarie. — 2.) Mintea cea agera relatiunile si diferentiele objecteloru le descopere punctualu si perfectu. — 3.) Mintea cea profunda penetréza pana la afundulu trebiloru, si manifestatiunile le esplica d'in bas'a cea ascunsa ori screta a loru. Pre omulu celu profundu-cugetatoriu lu-caracteriséza scrutarile scientifique. — 4.) Prevederea este ace'a lucrare a mintii intiepte, carea d'in impregiurarile de facia, cá d'in nesce cause, si-derivéza siési consecintie pentru venitoriu. Facultatea a-cést'a pentru omu é de mare folosu; pentru-cà celu ce este in stare de a prevedé urmárele fa-

pteloru sale : acelu-a scéie, ce trebue se faca, si se póte ferí de multe rele. 5.) Ingeniulu ori genialitatea este cea mai inalta manifestatiune a mintii, si consiste intru consunanti'a cugetării si a fantasiei. Ingeniulu esceléza in regiunile cele mai nobile ale artii, ale sciintiei si ale vietiei sociali.

4. In tr. Ce este turburarea mintii ?

Res p. Turburarea mintii este unu morbu alu mintii, in care neinfrenarea fantasiei impiedeca lucrarea facultátiloru intielesuali. Speciele ei sunt : 1.) Deliriulu (vorbirea in laturi) ; 2.) dementi'a (nebuni'a) ; 3.) máni'a, frenesi'a, turbarea.

CAPU II.

Anim'a, ori potinti'a de a semtí.

1. In tr. Ce este anim'a, ori potinti'a de a semtí ?

Res p. Anim'a, ori potinti'a de a semtí este ace'a potere a sufletului nostru, prin carea sufletulu cunósce starea placuta ori neplacuta atátu a sa, càtu sí a trupului, ádeca a semtí desfatere ori dorere. — Scirea ace'a carea sí-o castiga sufletulu cu ajutoriulu potintiei de a semtí despre desfatere ori despre dorere, se chiama **semtiu** ori **semtiementu**.

Déca objectele cari eserцитéza asupr'a sufletului impresiune placuta ori neplacuta sunt materiali, sí semtiemintele se voru chiamá **semtiementemateriali** ; éra déca objectele acele